
WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XX (2023), Nr 3
s. 223-249
doi: 10.36121/kjsadurski.20.2023.3.223

Krzysztof Jan Sadurski
(The Jacek Malczewski Museum in Radom)

**Letters from Franciszek Brydycki to Marian Dubiecki written
between the years 1877 and 1881.
(A complementary contribution to the life of Poles
in Siberia in the 19th century)**

Annotation: After the November Uprising, a group of Polish exiles settled in Irkutsk, Siberia. They started families there, and, thanks to efforts of the local parish priest Krzysztof Szwermicki, the children of the exiles could receive education and care. Other exiles joined the priest in his efforts, among others, Marian Dubiecki and Józef Kalinowski. The letters written by one of the students, Franciszek Brydycki, to Marian Dubiecki are the proof of the strong bonds between the students and their teachers. The purpose of the article is to present the rather little-known aspect of everyday life of Poles in Siberia in 1870s and 1880s.

Keywords: Siberia, Irkutsk, exiles, Catholic Church, Krzysztof Szwermicki, Marian Dubiecki.

Listy z lat 1877-1881 Franciszka Brydyckiego do Mariana Dubieckiego. (Przyczynek do polskich losów na Syberii w XIX wieku)

Streszczenie: W Irkucku na Syberii po powstaniu listopadowym osiadła grupa polskich zesłańców, którzy w tym mieście założyli rodziny. Dzięki zaangażowaniu miejscowego księdza proboszcza Krzysztofa Szwermickiego dzieci zesłańców miały możliwość nauki i opieki. Do pomocy proboszczowi włączyli się inni zesłańcy m.innymi Marian Dubiecki, Józef Kalinowski. O tym jak silne więzi łączyły uczniów z ich opiekunami świadczą listy jakie pisał jeden z wychowanków - Franciszek Brydycki do Mariana Dubieckiego. Celem artykułu jest przedstawienie stosunkowo mało znanego życia codziennego Polaków na Syberii w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XIX wieku.

Słowa kluczowe: Syberia, Irkuck, zesłańcy, kościół katolicki, Krzysztof Szwermicki, Marian Dubiecki.

Siberia occupies a special place in the history of Poland. This land is usually associated with fight for independence of the homeland, it appears in literature, paintings and family memoirs as a place of backbreaking labour and ruthless treatment of our compatriots. Relatively little, however, is known about the other Siberia, where many Poles settled either forced or out of their own will. This was where they conducted scientific research, educated children, built factories and craft workshops, managed hotels and restaurants, transformed agriculture and served in state administration. In this way they made a significant contribution to quick economic development and civilization progress of this part of the Russian Empire. Quite importantly, during those activities they would not lose their national identity and would maintain their faith and Polishness. They demonstrated their most noble features of character, conducting philanthropic activities, building churches, schools and other institutions useful for their compatriots. Memory about many of them, however, has faded away together with the break-up of the "old world" and death of witnesses of that epoch. Bringing it back is the duty of future generations.

On Brydycki and Dubiecki

At the beginning of 1850s one of the few Polish families inhabiting Irkutsk were the Brydycki family¹. The head of the family, Antoni Brydycki (real name Paszkiewicz) was a colonel during the November Uprising. When captured by the Russians he was sentenced to death, however, exchanging documents with a fatally wounded prisoner saved him from execution. Under a false name, as Antoni Brydycki, he was sent to exile in Siberia. After serving the sentence he settled down in Irkutsk and married Julianna Lachowska around 1850. They had six children², and one of them, Franciszek, was born in 1860. He was of weak health and his parents were not prosperous enough to afford education that would guarantee social promotion and, as a result, better life. For that reason, they were eager to accept the offer of a family friend, Rev. Krzysztof Szwernecki³, a Roman Catholic parish priest in Irkutsk, who declared help in educating Franciszek. At the age of 10 the boy moved to the clergy house, where he would receive education in a school run by the parish priest. His caretakers, apart from the parish priest, were the elite of Polish exiles, including Józef Kalinowski (subsequently Brother Rafał)⁴, Marian Dubiecki⁵, Feliks

¹ W. Kiszzenia, *Rodziny polskie w Irkucku w latach 50–70 XIX wieku*, „Zesłaniec” 2017, no. 70, p. 22.

² K. Sadurski, *Historie rodzinne. Życie Franciszka Brydyckiego- wychowanka ks. Krzysztofa Szwerneckiego i Józefa Kalinowskiego*, „Zesłaniec”, no. 85/2021, p. 61-70; K. Sadurski, *W Irkucku i na Syberii w carskich czasach- opowieść o rodzinach Brydyckich, Lechów i Sadurskich*, [in]: *Polacy w Irkucku w XIX i XX wieku*, edited by E. Niebelski, Towarzystwo Naukowe KUL, 2020, Lublin, p.326-328.

³ E. Niebelski, *Józef Szwernecki (1814–1894) – Ojciec Krzysztof, marianin, powstaniec, zesłaniec i misjonarz dalekiej Syberii*, „Teki” Kom. Hist. – OL PAN, 2013, X, p. 88-103.

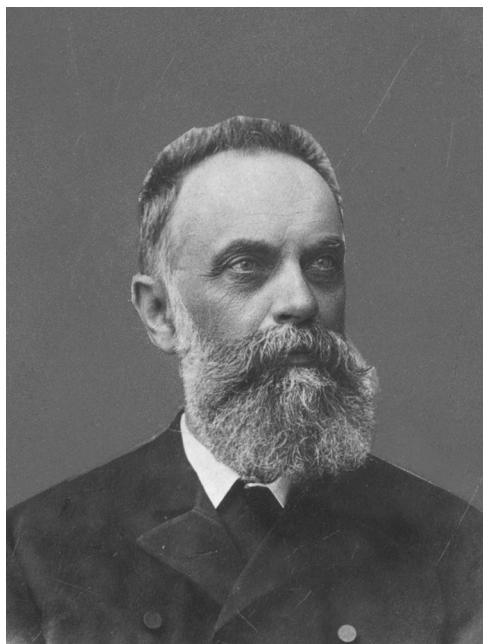
⁴ Józef Kalinowski (1835-1907), was born to a noble family bearing the Kalinowa coat of arms, engineer, Russian army lieutenant. In 1863 a member of the National Organisation, arrested in March 1864, sentenced to death converted to 10 years of *katorga* (tortuous labour) in strongholds, served his sentence in Usolye. In 1868 settled down in Irkutsk, in 1874 released from exile, in 1877 joined the Order of Discalced Carmelites adopting the name of Rafał. In 1983 beatified, in 1991 canonized in Rome. After O.S. Adamczyk, *Niespokojne serce*, Wydawnictwo Karmelitów Bosych, Kraków, 2016.

⁵ E. Noiński, *Irkuck i Syberia w dorobku naukowym i publicystycznym Mariana Dubieckiego*, [in]: *Polacy w Irkucku w XIX i XX wieku*, edited by Eugeniusz Niebelski, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin, 2020, p. 271-284.

Zienkowicz⁶. Franciszek studied well, he succeeded in passing exams to the Classical Gymnasium in Irkutsk. However, on 29 October 1877 a fatal accident happened in Rev. Szwernecki's house – Franciszek was careless when manipulating a revolver and he shot Darya Sokolova to death⁷. Most probably, due to young age he did not suffer any legal consequences of the accident and could graduate from the gymnasium.

Afterwards, he commenced studies in the Veterinary Institute in Kazan. After graduation he worked as titular *sovetnik* (ninth rank in the rank list) as veterinary doctor in Irkutsk, then as district veterinary doctor in Troitskosavsk in Buryatia. In 1884 he married Zofia Brzozowska (b. 1867), daughter of Jan, and they had three sons. Franciszek died young in 1903, aged only 43.

Despite the fact that Franciszek's second home was the clergy house with its inhabitants, he never lost contact with his family. He would participate in all family celebrations and maintained relations by mail after leaving Irkutsk. His photographs survived until now in family albums of his relatives living in Poland and Irkutsk.

Marian Dubiecki. Source Wikipedia.

⁶ Feliks Zienkowicz of the Siekierz coat of arms was born on 22 September 1842 in the Mokre family estate in Pruzhany powiat. He was sentenced to death for fighting in the Uprising, through appeal sentenced to deprivation of state rights, estate confiscation and 12 years of hard labour in mines, with subsequent settlement in Siberia. He served his sentence in Usolye, in July 1868 released from hard labour and moved to Irkutsk. After settling down he joined Benedykt Dybowski in his research. In 1882 he was granted the permission to return to the homeland forever. He died in Warsaw on 7 April 1910. After: B. Jędrychowska, *Wszystkim obcy i cudzy*, Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum, Wrocław 2005, p. 59-144.

⁷ E. Niebelski, *Józef Szwernecki*, p. 89.

While living in the clergy house, Franciszek made acquaintance with Marian Dubiecki, born in Zaslav in Starokonstantinov powiat in Volhynia. He originated from noblemen bearing the Ogończyk coat of arms. His parents were Ludwik and Anna de domo Sławek. On 8 May 1863 he arrived in Warsaw to be appointed secretary of the Rus Department of the National Government. During Romuald Traugutt's dictatorship, he was an intermediary between Traugutt and Henryk Krajewski, director for foreign affairs. Dubiecki was arrested on 10 April 1864 and imprisoned in the Pawiak Prison. He was sentenced to death, which was later changed for *katorga* with deprivation of all public rights. In 1868 his sentence was changed from *katorga* to lifelong settlement in Irkutsk. In 1874 he was granted the right to return to the European part of Russia, with the exclusion of the Polish lands. In the years 1880-1883 he lived in Odessa. In 1883, as a result of amnesty, he returned to Warsaw. After 1884 he lived in Cracow, where he died in 1926.

Despite big difference in age, Franciszek and Dubiecki developed a strong bond. This is how the beginning of their acquaintance was described by Józef Kalinowski on 17 February 1872: "Dubiecki in the next room is choking Franuś"⁸. Dubiecki took over the duty of educating Franciszek. After Dubiecki left Irkutsk in 1874, they would send regular correspondence to each other. Some of the letters written by Franciszek to Marian Dubiecki in the years 1877-1881 are preserved in the Jagiellonian Library in Cracow⁹. They are an interesting source of data not only about their author but also the current social and economic situation of the town as viewed from the perspective of a growing adolescent. The letters also display the transformation of the author from a boy to a sensitive adult person. Franciszek was an insightful observer, he tried to analyze and evaluate the reality around him. This is why the letters give many everyday and personal details, for instance, on the health of Rev. Krzysztof Szwermicki, descriptions of Kazan and Saratov, information on problems at school, studies and even unrequited love. It is more than clear that Franek felt happy with the Reverend and all his acquaintances. No wonder he called the clergy house "home", and Tikhvinskiy Street, where the church and the clergy house were situated, "our street". His school buddies were brothers Jan and Bartłomiej Popławski as well as Jan and Józef Krasnogorski, who lived nearby. The schoolyears passed in dreadful atmosphere, which every Pole knows from reading "Syzyfowe prace" by Stefan Żeromski. This period was for Franciszek the first difficult life experience. He had been raised in a patriotic atmosphere among the Polish intelligentsia, however, he joined a school in which Poles would constitute a tiny 8-person group out of the whole 390 student community. It was dominated by Russians, around 40 students were Jews, everything was so different than before – everyday conversations were held only in Russian, his schoolmates practised religions and habits other than his. What is even worse, school authorities were hostile to students, who would get frequently expelled or unjustly ordered to repeat the class. As Franciszek counted it meticulously, in 1877 as many as 74 students left school without graduation.

⁸ J. Kalinowski, *Listy 1856-1877*, vol.1, part 1, edited by Czesław Gil OCD, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1978, p. 392.

⁹ Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, Rejestr przybytków rękopiśmiennych, Korespondencja Mariana Dubieckiego, vol. 1. part 1 Przyb.8/67. The collection comprises 9 letters written in the years 1877-1881, spanning 18 cards. The collection is not numbered.

When he started his gymnasium education, the school had 390 students, after a few years only around 200 remained at school. It did happen that those who were victims of unjust verdicts of authorities would commit suicide. One of such victims was Gulayev, who shot himself to death with a revolver in Dmitriyev's gun shop pretending to inspect a gun before purchase.

Franek was a smart student, however, initially he did not put much effort into his education. He changed his attitude in 1877 when he could not sit his end-of-the-year examinations due to illness. Even though he filed a petition for a retake examination after holiday attaching a relevant medical certificate, it was not even considered by the principal and Franciszek had to repeat the sixth grade. Because he did not want to cause the Reverend any more trouble, Franek started to pay more effort to study, which resulted in such good marks that he even started to offer tutoring himself. He informed Dubiecki about his study results as follows: "I am all fine with my lessons, I have a few tutoring hours in Gymnasium and Poviats School (...) as for marks in gymnasium, I never get lower than 5. The Reverend is glad, I spend my free time largely at home reading different Russian and Polish authors; because since the third grade I have had only French, I lost my German, and I am slowly getting back to it"¹⁰. Franciszek spent his free time helping the Reverend in his parish priest duties, also outside Irkutsk. They spent the holiday of 1877 together in the Siberia countryside. Next year they visited also Poles from Cheremkhovo mining town: "I am writing this letter not in Irkutsk, but in Cheremkhovo, as on 23 June I left with the Reverend to Angarskiy and Moskovskiy Track. Almost one month passed since our departure ... the Reverend is all well".

When reading this correspondence, the significance of Rev. Szwerwicki for the life of this young man becomes evident. The Reverend is mentioned in every single letter. Franciszek wrote about his health as follows: "The Reverend is all well, when in Usolye he bathed in salt tubs, which helped him quite a lot, since he no longer suffers from rheumatism". He also described the Reverend's journeys: "The Reverend left for Yakutsk on 19 November 1877, I know nothing on his health on the road as we have not received any letter yet." Frequent mail contact was facilitated by the fact that after leaving Irkutsk Dubiecki was still interested in the life of the town and his close acquaintances – Wyhodowski and Geniusz, who he asked for in the letters to Franciszek. The latter responded as follows: "Mister Wyhodowski is alive, well, he was very glad when I sent him your regards, he asked me not to forget to thank You for remembering him". A similar note can be found in the letter written next year: "Mister Wyhodowski is fine and grateful for remembering him"¹¹. As regards the second acquaintance, we find out that "the old Geniusz"¹² couple live at Kharlampiyevsky Street, Mr Geniusz is a *pismovoditel* in Gymnasium, he receives a salary of 400 rs and will soon receive state accommodation, their son Tadeusz left and reportedly was granted a decent place". Franciszek was also very detailed in his descriptions of calamities that Irkutsk was afflicted with in 1870s. In August 1877 rising waters of the Angara destroyed 7 houses, changed the course of the river and annihilated an island that was on it.

¹⁰ Letter to M. Dubiecki of 11 January 1878.

¹¹ Letter of 8 May 1878.

¹² It is certainly about (the exile from Grodno) Ignacy (Piotr) Geniusz and his wife Teofila; they had several children. It is known that during the investigation in Grodno in 1864 he "informed"

Another severe problem of the town densely covered with wooden houses were frequent fire outbreaks. In 1878 town authorities made every possible effort to minimize dangers related to the possibility of fire start, commissioning soldiers to be on duty. Positioned every 10th house, they were supposed to call the alarm and start putting out the fire should they notice it. Town inhabitants could only walk in the middle of the streets after 9 p.m., and were forbidden to leave their houses altogether after 11 p.m. Those who would not obey these regulations would be taken to the police station, and they could be released only by the force of a personal decision of governor-general¹³. As it turned out later, all these efforts did not prevent the great fire of the city in 1879. Franciszek was also happy with positive changes in Irkutsk, he described how the main street – Bolshoy – would change by small wooden houses being replaced by two- and three-storey brick buildings. He imagined how after construction of a large Orthodox church next to a Roman Catholic church, an even louder sound of bells would be heard from all churches of the town. He was truly delighted with Irkutsk, while other towns that he knew, such as Kazan or Saratov, did not get such high appreciation. For instance, he described Saratov as follows: “I did not like Saratov, much worse than Kazan, not even one decent and clear street, the best street here is Niemiecka, I went to see it and that’s all. Next to a large brick house there is a broken down, leaning wooden house, which would be torn apart all over the fields by the first stronger gust of wind, while next to a big rich shop there was the dirtiest possible tavern”. Franciszek would attend the Holy Mass in the Roman Catholic church there and he listened to sermons in German. He did like the church interior and he assessed the choir as “fairly good”. He noticed many details enabling us to imagine the reality of that time; for instance, we find out that 15 rubles would be enough to rent a 4- or 5-room flat, much cheaper than in Kazan. However, he complained that the simplest dinner would cost as much as 30 kopeykas.

The letters also exhibit Franciszek’s inner dilemmas and reflections. During his studies he experienced unrequited love, and to regain his mental balance he recalls his youth, writing as follows: “I cannot, however, forget nice and happy past in Irkutsk and get used to the present”. Despite all these adversities, he is persistent in studying so as not to fail hopes of Reverend Szwermicki.

Editing rules

Russia’s Far East of the 19th century was the place of inhabitancy of many members of my family. Their life was intertwined with historical events, affecting the life of subsequent generations. My family house hosted many witnesses of history, each sharing their recollections, usually tragic ones. This is how I got to know the rich history of my family. The boundaries of these stories were vast, however, they all centred around Irkutsk. One of the most frequently mentioned figures was Franciszek Brydycki, a veterinary doctor from Irkutsk. The knowledge about him is enriched by the letters written to Marian Dubiecki, one of his caretakers. As a school and university student he would describe his life, including remarks as well as giving impressions from those towns in Siberia in which he lived. The collection of the Jagiellonian Library in Cracow contains 9 letters on 18 cards, written in the years 1877-1881.

Despite the fact that during 1990s Russian archives became more accessible together with political changes and much has been written on the life of Poles in Siberia in the 19th

¹³ Letter of 8 May 1878.

century (among others, by professors A. Kuczyński¹⁴, E. Niebelski¹⁵, W. Caban¹⁶, Wł. Masiarz¹⁷, W. Śliwowska¹⁸), more research is needed in this area. The presented letters largely expand the knowledge about the life in Russia's Far East. Due to their content they can also be an interesting source of data for sociological deliberations. The current compilation is meant as an inspiration for further research into the role of Poles in the civilizational development of the Tsars' Empire. The texts retain original spelling of geographic names and people's names, however, for easier understanding the editor modernized spelling and orthography in a few cases. The spelling of capital letters was unified according to the current rules. Frequent dashes in front of sentences were removed, the date format was unified and placed at the top of the letter in the following style: day, month, year and locality name. Abbreviations and illegible words were put in square brackets.

Franciszek Brydycki and his dedication for M. Dubiecki: „To Honorable Mister Marjan as a souvenir from Fr. Brydycki, 25 September 1879, Kazan” Zbiory specjalne Bibl. Nauk. PAU i PAN w Krakowie, nr inw. BZS.RKPS.79779/1.

¹⁴ Kuczyński A., *Syberia 400 lat polskiej diaspory*, Kubajak, 2016.

¹⁵ Niebelski E., *Zesłańcy postyczniowi w Imperium Rosyjskim. Księga dedykowana Prof. Wiktorii Śliwowskiej*, Wyd. KUL and IH PAN, Lublin-Warszawa 2008.

¹⁶ Caban W., *Kościół katolicki na Syberii Zachodniej w XIX i początkach XX wieku. (szkice historyczne, materiały, dokumenty)*, Do druku przygotował W. Chaniewicz, edited by W. Caban, J. Legieć, Kielce 2017.

¹⁷ Masiarz Wł., *Wierszyna – polska „mała ojczyzna” na Syberii*, [in:] *Ich małe ojczyzny. Lokalność, korzenie i tożsamość w warunkach przemian*, edited by Mieczysław Trojan, Wrocław: UWr, 2003.

¹⁸ Śliwowska W., *Zesłańcy Polscy w Imperium Rosyjskim w pierwszej połowie XIX wieku*, Słownik biograficzny, PAN, Warszawa 1988.

Source texts

Letter 1.

8 August 1877, Irkutsk

Honourable and Dear Mister Marjan!

Please forgive my long silence, as it has been already almost a year since my last letter, it is true that I tried to get down to writing but I could not finish somehow, I admit: mea culpa, but I believe that if you see me admitting my guilt, you will be generous enough to forgive me and spare a few words, so impatiently awaited, in the letter. I have nothing to be proud of, though: I am repeating my sixth grade, it is true that I wanted to amend my initial study lowering in grade six, however, despite my most sincere intentions I did not manage to do that. Right before the exams I filed my petition to the Principal to grant me a permission to take examinations after holiday (attaching the doctor's certificate), myself leaving temporarily with the Reverend¹⁹ to the countryside and spending the whole holiday there studying; meanwhile, upon getting back to Irkutsk, I went to see the Principal to get a reply to my request, I found out that I am to repeat the sixth grade, together with 11 other students including Yefim Krasnogorski, while 6 students were promoted to the seventh grade: Popławski brothers²⁰, Krasnogorski Ivan and three more. Only 6 were promoted from the preparatory grade to the first, while 50 (!?) stayed for the second year, over the year 40 left the gymnasium and 34 were expelled after exams (!). 6 students left the Technical school over the year. You can imagine fairness of the new gymnasium authorities. „Уездное училище”²¹ in Irkutsk this year can be renamed to „Городское 6-ти классное училище”²².

Irkutsk has changed beyond recognition. Wiejska Street has almost no wooden houses, which have been replaced by 2- and 3-storey brick houses. A huge sobor, just like a mushroom, is being constructed on our Tikhvinsky Street in the same place where previously the enclosure for таможня was situated.²³ The building is going to be huge, as its one end will almost reach the Popławski house, while the other will be three sazhen²⁴ away from our fence²⁵. That is going to be it! We have God's houses all around us: Spas[ski]²⁶, old sobor with a bell weighing 1,250 poods²⁷,

¹⁹ Rev. Krzysztof Szwerwicki.

²⁰ Jan (1859,1935) and Bartłomiej Józef (1861,1931), sons of Jan Popławski (1822-1893) and Jadwiga. Jan Popławski, nobleman, graduate of University of Kazan, active state councillor, was in charge of excise management in Eastern Siberia, was also a member of the Irkutsk Duma. The Popławski family helped Polish exiles, including Benedykt Dybowski.

²¹ Poviats School.

²² Municipal 6-grade school.

²³ Customs chamber.

²⁴ 1 sazhen = 2.1336 metres.

²⁵ This is a reference to Kazansky Sobor, which housed 5,000 people. The building of the sobor was 60 metres high. In 1930s it was demolished.

²⁶ Russian Спасская церковь.

²⁷ Pood – former Russian weight measurement. 1 pood=16.38 kilograms.

Archbishop Benjamin's Home, Vladimir, Tikhvinsky and Wonderworker Orthodox churches, all almost in one quarter, and when we get a new sobor with a bell weighing a few thousand poods, we will be praising the Lord for Easter with all the bells!! These days the Angara has raised beyond its banks and flooded almost as much as in 1869, the flood has caused a lot of damage, when getting to the river bank you could see all haystacks floating on the Angara, a whole isle with bushes and hay was torn from the estuary of the Irkut and moved three versts away, stranded where a new isle got formed, the nearby village lost 7 houses.

The Reverend is all well, while in Ussolye he took salt baths which helped him a lot as he almost no longer suffers from rheumatism. Mister Wyhodowski²⁸ is alive, well, he was very glad when I sent him your regards, he asked me not to forget to thank you for remembering him.

Yours always faithfully and respectfully,
Franciszek Brydycki

Letter 2.
11 January 1878, Irkutsk

Dear Mister Marjan!

Quite a lot of time has passed since my last letter and it is finally today, after Christmas, that I am writing the letter which I should have written in November last year when I received your letter, however, different reasons stopped me from that.

The Reverend left for Yakutsk on 19 November 1877, I can't say anything about his health since we have not received any letter from the road. Myself, thanks God, I am fine, my courses are going well, I have a few tutoring hours in Gymnasium and Poviats school.

The last and last-but-one letters, if I remember correctly, contained your request that I write more about myself, you are writing that, undoubtedly, there has been a great change between myself at present and 4 years ago. True indeed: then I was a child, now an adolescent, as you wrote yourself in your last-but-one letter, I was small then, now I have outgrown all in the clergy house since I am more than 2 arshins and 6 and a half vershoks tall²⁹, then I was in grade 3, now 6, then with no-one's help could I learn for a week, now I am to help others, then I neither saw nor understood benefits from study, now I see the benefit and regret that I used to be lazy and if I have (or rather had) study problems, it was not due to my laziness, as regards my conduct in gymnasium, I never get any lower than 5, the Reverend is glad with my conduct, I spend my free time largely at home reading different Rus-

²⁸ Wyhodowski was from Volhynia, he was a secretary of Volhynia vice-governor prince Fryderyk Lubomirski. He was one of the two Poles imprisoned for conspiracy against the Tsar. He was kept in Surgat (on the Ob). He died as a "decrepit" old man in Irkutsk, <https://sites.google.com/site/xatachytalnya1/pismenniki-prikarpatta/alozzy-szarlowski/od-absolutyzmu-do-konstytucji-w-rosji> [accessed 20.04.2020].

²⁹ Measurements of distance in the Tsarist Russia. 1 arshin = 0.7112 metres, 1 vershok = 0.04445 metres. Franciszek was around 1.71 metres tall.

sian and Polish authors because since the third grade of gymnasium I have taken only French and abandoned German, I am now slowly getting to grips with it but it is not going well since, frankly speaking, I have a dislike for anything German. No more to say about myself.

At the same time, let me wish you for the upcoming holiday much health, happiness and all prosperity. Each your letter brings me great joy, and you cannot even imagine how happy I would feel seeing, in a much expected letter, your photograph!!!

Yours always respectfully and faithfully
Franciszek Brydycki

Letter 3.
8 May 1878, Irkutsk

Honourable and dear Mister Marjan!

I have a feeling that my guilt is enormously large, but regret for it is no smaller and I hope that you will graciously forgive me. I should have written to you already one month ago, however, it somehow took me up till today. Before holiday, indeed, I had no time, and during holiday fires occupied minds of all inhabitants of Irkutsk, including mine, since as the fire broke out after the arrival of Baron Frederiks³⁰, it was quite rare for a day not to have two, three fires, at times even seven per day, even though soldiers were on watch duty at almost every tenth house; at 9 one could only walk in the middle of the street, while at 11 whoever walked in the street would be taken to a police station and released only by the order of Governor-General, thanks God, now the fires have stopped. The army and recruits left Irkutsk for the Amur in three parts; only newly conscripted soldiers remained in Irkutsk. This year the Junker School released junkers for the Amur without taking examinations and with the rank of khorunzhyi³¹. In a few days examinations start. There is no time to prepare for them, as they go one by one: on Saturday 13th exam in Russian, on Monday in history, on Tuesday right away in Latin etc. I do not know how I will manage to pass them all. I got a little cold, already I have been constantly coughing for two weeks now, but I do not want to fall ill as I have no time.

As regards the Geniusz family, I have found out what I could as follows: the old Geniusz couple live at Kharlampiyevsky Street, the very Geniusz is a pismovoditel³² in Gymnasium, he receives a salary of 400 rs and will soon be granted state accom-

³⁰ Baron, lieutenant-general Platon Alexandrovich Frederiks was Governor-General of Eastern Siberia in the years 1873-1879. In the years 1863-1864 he was actively involved in fighting against the January insurgents.

³¹ Khorunzhyi.

³² Secretary.

modation – their son Tadeusz³³ left for Pryiskiy³⁴ and reportedly was given a good place. Mister Wyhodowski is all well and grateful for remembering him.

Yours always respectfully and faithfully,
Franciszek Brydycki

Letter 4.
12 July 1878, Cheremkhovo

Dear Mister Marjan!

I am writing this letter not from Irkutsk but from Cheremkhovo³⁵ since on 23 June I left with the Reverend for Angarskiy and Moskovskiy Track. Almost one month has passed since I left Irkutsk, a few letters from you might be awaiting me there, I am writing my third letter over two months hoping that it will not make you angry. Two months ago in your letter you promised to send me your photograph, hopefully, when I arrive home this letter will already be there. My health is not that good these days, I got ill with rheumatism in my spine and right leg, during examinations I got cold in my head from the wind so much that my head aches me quite frequently and I got a little deaf, in Usolye I will have to take several salt baths with sulphur, may God help me and I will get better. Soon I will have to get down to studying in the seventh grade which as I assume is not going to be easy. There will be 9 students in the seventh grade, all for the first time, as there is no one to repeat the grade. This year few students actually did not get promoted, as all eight-graders got “maturity attestats”, all seventh-graders were promoted to the eighth grade, only 2 had to repeat grade six, 9 were promoted to grade seven, 1 repeats grade five and one was expelled etc. There are around 200 students in the entire Gymnasium while in the third year there were 390 ones, as it appears, a new broom sweeps clean, the Popławski brothers and Krasnogorski Jan are now in grade eight, while Krasnogorski Yefim in grade seven. There are eight Poles and around 40 Jews in the Irkutsk Gymnasium. The Reverend is all well and sends his regards. I apologise for writing little, carelessly and illegibly, but there is no good place to write on the road and there is nothing new to write about.

Yours always most respectfully and faithfully
Franciszek Brydycki

³³ Tadeusz Geniusz was Franciszek’s mate, one of the students of a parish school run by Rev. Szewermicki.

³⁴ Pryiskiy – gold mines.

³⁵ Cheremkhovo, a town in Irkutsk Governorate, a mine industry centre.

Fragments of Franciszek's letters to Marian Dubiecki

Napiero będziemy chwalić Pana Boga
 na Wielkanoc we wszystkie strony!!
 W tych dniach Angara wysłała z
 brzegów ^{po} i no topiła prawie tak,
 samo, jak kiedyś w 1869 roku, rozlewa-
 ten duży narobił strat, wyszedłszy
 na brzeg można było widzieć całe
 stogi siana, płynące po Angarze,
 z ujścia Irkuta wyrwało całą wyspę
 z koralami i sianem, odwróciłszy
 na Zwiorsty, osadziło ją na miel górze
 i uformowała się nowa wysępka, z
 pobliskiej wiosceki unieśta z domów. —
 Ks. Proboszcz z Trów, będąc w Ussolu
 przyjmował solne wanny, które mu
 bardzo pomogły, bo prawie już nie
 czuje reumatyzmu. P. Wykodaowski
 żyje, zdrowo, będzie był usadowiony, gdy ja po-
 wiedziałem że Pan kłania się, i prosił, żeby m
 ja Panu ^{mi zepomógł} podziękował za pamięć o nim.
 Zostaje na Xawoske w dzierżynie
 z trawnikiem najmiędzy stuga

8 Sierpnia
 1877 r.
 Irkutsk

Franciszek Brydycki

Karań 3 Listopada 1881r

Szanowny! Drogą Panie Marjanie!

List Pana pisany 1. Października
 odebrałem 9to i zaledwie Dnia odpłynę,
 nie powiem żebym przez listy dostał miłost, by-
 ty rozmaite przyczyny, malla rekety, prona-
 liny na nowe kwadery i rozmaite tym
 podobne przeszkody (ktoriaś nie bardzo znacne)
 stawały mi na drodze, i wreszcie i nowocyp
 o lebie prawdzię powiódzawery nie nie
 mam do napisania. Probaty Dario, lekcy,
 rozmaite praktyczne zajęcia, jak z farmakoleji,
 analitycznej chemji i patologicznej histologii,
 sekcji, subkuratorstwa i nowa Dyżurno a

Letter 5.

19 April 1881, Kazan

Honourable, dear Mister Marjan!

Frankly speaking, I feel ashamed to write this letter, it has been so long since I received a letter from Dear Mister Marjan and I am writing back only on the 18th. First of all, please accept my Easter wishes, may you find health, happiness and all prosperity. Now [...] ³⁶ a bit. I received a letter from Dear Marjan on February 14th, this was the busiest time to pass anatomy preparations, then were the incidents of March 1st, finally the story between students and the inspector, all these prevented me from writing, the last story ended up in the Institute's closure for some time, they marked [...] ³⁷ which still has not ended, then at the end of March we had to rush to complete anatomy preparations, while on March 30th examinations started, I have passed three out of six, three are left; I got one 3, one 4 and the remaining four grades were fives. As for the third course, I am thinking about moving to Petersburg or Kharkov, I am fed up with my stay in Kazan till *nec plus ultra* ³⁸. I am not going to write too much now since there is little time, examinations last for a few days, besides, it is possible that this letter will not reach you in Odessa since you wrote that you would stay in Odessa until May.

Farewell then, wishing you all good and remaining always fully respectfully, your most sincere servant
Franciszek Brydycki

Letter 6.

13 May 1881, Kazan

Honourable and dear Mister Marjan!

On May 7th I received a few words from you. Frankly, I was surprised a bit to read that I forgot about my old friend, then, at the end of the letter the phrase "Mister Franciszek" surprised me even more. I am very sorry to see you think about me in this way; I am far more constant in my feelings towards friends who I have very few, I just hope it was written like this by accident. Besides, yesterday (on May 11th) I passed my last exam and I am already a student of the third course, examinations went quite well, I got two threes, four fives and three fours. True, it demanded a little bit of work, but now it is nice to rest after hard study. Exams were quite difficult, out of 26 students admitted to take them, or rather those that remained after filtering, 14 passed; 12 will take some subjects after holiday. Most probably you have read about our case with inspector Akvilyanovyi, who was expelled from the police (where he had served before) reportedly for theft but because he is married to a close relative of the curator of the scientific district, he was appointed Inspector; due to this kinship 20 students were expelled from the Institute while

³⁶ Illegible fragment.

³⁷ Illegible word.

³⁸ As much as I could.

55 got строгий выговор и предостережение³⁹ that if they raise any suspicion in any case, they will be expelled; luckily, I got neither into the first nor the second category. This incident was described in issues 33 and 34 of “Казанский биржевый листок”, I wanted to send you these issues, but it would make no sense as they would not be sent outside Kazan, I saw that happened with these issues with some of my acquaintances who sent theirs.

As regards moving to Kharkov, I was thinking about it myself and I have already informed the Reverend about it, so most probably at the end of August I will leave Kazan forever and I will try never to come back here since I am so fed up with the town, I saw nothing but unpleasantness of different kind here, I experienced here this permanence who I offered all my first love, and she so disgracefully sold herself for money. May God be with her, may she be happy with her husband, may he make her happy with thousands, while for me nothing is left but parting for the rest of my life. Still, my dear Mister Marjan, I find it impossible to throw her out of my head and heart, each recollection breaks my heart as if something was missing, I feel so much sorrow and longing that I sometimes wonder whether I will manage to forget about her forever? I doubt it. I feel the dishonesty of her deed, but still I can't say anything bad about her. Anyway, let God's will be done. When I am closer, I will write more about how I found it living in state accommodation – I will only say, not too good. My health during examinations so-so, after getting money in Irkutsk I will leave for summer to the countryside. That is all for now. I will be looking forward to your answer with impatience. I do not know how I am going to like it in Kharkov. I know nobody there. Most probably, it is going to be worse than in Kazan. Will you write me, dear Mister Marjan, anything about Kharkov, about living there, since I have no other sources.

Dear Mister Marjan, please do not think that bad of me as you expressed that in your last letter since I am always fully respectfully and gratefully yours, with brotherly love deep down from my heart and soul, your most sincere servant
Franciszek Brydycki

Letter 7.
27 May 1881, Kazan

Honourable and dear Mister Marjan!

I have not received any answer to the letter of May 13th, but I am writing again. I will most probably not get the answer here in Kazan as I am leaving soon for Saratov for the summer, actually, for a month, more or less, but please write your answer to this letter to Saratov to my name до востребования⁴⁰.

You may find it strange why I am leaving for Saratov and not anywhere else. I will answer that it makes no difference for me where to go, just anywhere to leave Kazan, which I despise so much. I am going to Saratov because, first, one of the doctors prescribed going there for summer, second, the travel is not too expensive (3 r. 30), third,

³⁹ Strong rebuke and warning.

⁴⁰ Poste restante.

living there is not more expensive than in Kazan, finally, I have some acquaintances there so I will not find it completely new when I arrive there. My health is not good, still.

Almost no news from Irkutsk, perhaps only about our unfortunate gymnasium with its eminent principal; there was a Gulayev in grade 4, he spent 2 years in that grade, he did not pass the examinations in Greek and Latin to principal Bauer, and he (Gulayev, I mean) was expelled for that, so he went to Dmitriyev's shop pretending to buy a revolver, having chosen one he asked it to be loaded, took it as if to inspect it and shot himself in his temple to death. One more victim of despotism!!! Not the first and possibly not the last one! It's hard not to send blessing to our brother keeping us in charge, the same kind of blessing goes from me to Principal Bauer who keeps us in charge. No other news at all.

The Reverend is fine. The newly-wed Drelings (Jadwiga and Jan) left for the Lena, reportedly they are all fine, she is all glad and happy in her new role, for her content she received gold, silver and silk – God bless them!!! At the end of holiday I am planning to go to Kharkov, I have already sent a message about it to Irkutsk. That is all for today, I will write again from a new place, having received a reply to the previous and the current letters.

I commend myself to you and I remain always with true respect and gratitude, sincerely friendly
Franciszek Brydycki

Letter 8.

8 June 1881, Saratov

Honourable and dear Mister Marjan!

I arrived in Saratov on May 31 and probably I will stay here until June 10th or 15th, then I will leave for the countryside for the whole summer, since I do not know where I am going to spend my summer, please address letters to Kazan, where they will be sent to my place of stay. I can't say my health is very bad, but much leaves to say it is good, I am dragging my legs behind myself, I did not lie in bed, hence all my health. I drink so much milk that after my arrival in Saratov its price went up by 2 kopeykas, since during the first three days I would buy it for 13 k., while now on my 5th day I pay just 15 k. for the same krynka⁴¹.

I do not like Saratov, it is much worse than Kazan, not even one decent and clean street; the best street here is, presumably, Niemiecka; I went to see it and that's it. Next to a large brick house there is a broken down, leaning wooden house, which would be torn apart all over the fields by the first stronger gust of wind, while next to a big rich shop there was the dirtiest possible "Питейный дом"⁴², just looking at it from a distance makes you vomit etc. The church here is quite decent, inside quite nice and even rich, apart from a big altar there are three side altars and good organs, the choir is quite decent, I saw a bishop here, a few priests and a few dozen clerics. They would read

⁴¹ A vessel for milk.

⁴² Tavern.

sermons here in German when I attended a mass on June 1st, then I went again on June 7th, that is yesterday, and there was no sermon that time. The weather was nice for a few days, but now we have a couple of days of wind, rain and bad weather, life is not cheap here, a pood of wheat flour costs 1r.30k., the simplest lunch 30k. etc., while accommodation – when compared with Kazan – is cheap, for 15 rubles one can find a decent four- or five-storey apartment, there are gardens for public entertainment; theatre is much worse than the one in Irkutsk, more crowded and dirtier, there used to be an opera in the town, however, it cannot be really given this name, it was more of a feeble joke. There are three newspapers here: “Saratovskiy Listok”, “Saratovskiy Dnevnik”, “Volga”, one worse than the other. Anyway, it’s no use describing Saratov any further, whenever you look, it’s all filth.

I have not received any letter from Irkutsk for a couple of weeks, so I can’t write anything new about my dear Siberia. How are things with Dear Mister Marjan? I am finishing for today, most probably I will be leaving this place around the 10th.

Farewell and I am sending my regards, I am always with true respect and gratitude, truly friendly
Franciszek Brydycki

Letter 9.

3 November 1881, Kazan

Honourable dear Mister Marian!

Your letter of October 1th reached me on the 9th and I am replying only today, I can’t say that I have been silent due to laziness, there have been various reasons, a lot of work, transfer to new accommodation and different similar obstacles (though not too significant) that were in my way, anyway, actually I can’t write much new about myself.

Much work to do, different courses, practical classes in pharmacology, analytical chemistry and pathological histology, autopsies, laboratories and night shifts took quite a lot of time and are troublesome, especially walking around cold clinics. Once you get home after a whole day of work and you look at gloomy walls of your flat, you see that you are all alone, one and only, and have nobody to talk with openly, to rest next to, to recollect former happy days, there were hopes, but they are all gone like soap bubbles, it’s hard inside one’s soul, the past went to the future and it is gone, there is no consolation, so what could be my current state, if you feel tiredness, physical and moral weakness and apathy towards everything around you. You go to classes out of habit, more like serfdom, feeling no hope for a better future. This is my current state. Anyway, I have written a lot about myself this time, even though it is all old story, my third year in Kazan is coming to its half but I still cannot forget the nice and happy past in Irkutsk and come to terms with the present.

Kazan does not deserve any writing. Winter has set for good since October 12th, the snow is falling constantly so much that we have loads of it now; life is expensive and nothing good is here. That is all for today.

Hoping to stay in dear Mister Marjan's memory, yours always fully respectfully, the most sincere servant
Franciszek Brydycki

Franciszek Brydycki and his inscription for Helena and Maciej Lech: „From Fr. Brydycki as memory for the Lechs, 10 February 1882, Kazan”.
From the collection of Krzysztof Sadurski

Lists, in the original language

List 1.

8 sierpnia 1877 r. Irkutsk.

Szanowny i Drogi Panie Marjanie !

Raczy mi Pan przebaczyć za tak długie milczenie, bo prawie rok cały już upłynął od napisania ostatniego listu, prawda, że zbierałem się parę razy do napisania ale jakoś nie mogłem dokończyć, przyznaję się: mea culpa; ale ja sądzę, że Pan widząc mnie przyznającego się do winy, raczy łaskawie darować i uszczęśliwić kilku, tak niecierpliwie oczekiwanyymi wyrazami w liście. Ja chwalić się nie mam czym; zostałem w VI klasie na drugi rok; prawda ja chciałem poprawić początkowe moje w VI klasie opuszczenia, ale pomimo najszczerzych chęci nie mogłem tego wykonać. Przed samymi egzaminami podałem prośbę do Dyrektora, o pozwolenie mi zdawania po wakacjach (załączając przy tym świadectwo doktora), sam zaś tymczasem wyjechałem z ks. Proboszczem⁴³ do wsi i tam przez całe wakacje przygotowywałem się do egzaminu; gdy zaś, w tych dniach przyjechawszy do Irkucka, poszedłem do Dyrektora po odpowiedź na moją prośbę, dowiedziałem się, że jestem zostawiony na drugi rok, razem ze mną zostało w VI klasie 11 uczniów, w liczbie których jest: Jefim Krasnogorski; przeszło do VII klasy 6: Popławscy⁴⁴, Krasnogorski Iwan i jeszcze 3. Z przygotowawczej do I przeszło 6, a zostało na drugi rok 50 (!?), w ciągu roku wyszło z gimnazjum około 40 i po egzaminach wypędzono 34 uczniów (!). Z Technicznej zaś szkoły w przeciągu roku wyszło 6 uczniów. Może Pan mieć wyobrażenie o sprawiedliwości nowej władzy gimnazjalnej. Irkuckie „Уездное училище”⁴⁵ w tym roku będzie przemienione na „Городское 6-ти классное училище”⁴⁶.

Irkutsk zmienił się nie do poznania. Na Wielkiej⁴⁷ ulicy mało już pozostało domów drewnianych, na ich miejsce powyrastały murowane kamienice w 2 i 3 piętra. Na naszej Tichwińskiej ulicy wyrasta jak grzyb ogromny sobór na tym miejscu, gdzie dawniej była zagroda dla Tamożni.⁴⁸ Gmach będzie ogromny, bo jednym końcem będzie prawie dotykał domu Popławskich, a drugi będzie o 3 sążnie⁴⁹ od naszego parkanu⁵⁰. Oto będziemy mieli się! Naokoło jesteśmy obstawieni Domami Bożymi: Spas[ski]⁵¹, stary

⁴³ Ks. Krzysztof Szwernecki.

⁴⁴ Jan (1859,1935) i Bartłomiej Józef (1861,1931), synowie Jana Popławskiego (1822-1893) i Jadwigi. Jan Popławski, szlachcic, absolwent Uniwersytetu W Kazaniu, rzeczywisty radca stanu, zarządzał akcyzą we wschodniej Syberii, był członkiem irkuckiej Dumy. Rodzina Popławskich pomagała polskim zesłańcom, w tym Benedyktowi Dybowskiemu.

⁴⁵ Szkoła Powiatowa.

⁴⁶ Miejska szkoła 6-cio klasowa.

⁴⁷ Bolszaja - główna ulica Irkucka.

⁴⁸ Komora celna.

⁴⁹ 1 sążeń = 2,1336 m.

⁵⁰ Mowa o budowie Soboru Kazańskiego, który mieścił 5 tys. wiernych. Gmach soboru miał wysokość 60 m. W latach trzydziestych ub. wieku został zburzony.

⁵¹ Ros. Спасская церковь.

Sobór z dzwonem o 1250 pudów⁵², Domowa Arcybiskupa Beniamina, Władimirska, Tichwińska i Czudotworska cerkwie i one prawie wszystkie w jednym kwartale a jeszcze jak wyrośnie nowy sobór z dzwonem o kilka tysięcy pudów, oto dopiero będziemy chwalić Pana Boga na Wielkanoc we wszystkie dzwony!! W tych dniach Angara wyszła z brzegów i zatopiła prawie tak samo, jak kiedyś w 1869 roku, rozlew ten dużo narobił strat, wyszedłszy na brzeg można było widzieć całe stogi siana, płynące po Angarze, z ujścia Irkuta wyrwało całą wyspę z krzakami i sianem i przeniosło na 3 wiorsty, osadziło ją na miel[iznie] gdzie i uformowała się nowa wysepka, z pobliskiej wioseczki zniknęło 7 domów.

Ks. Proboszcz zdrów, będąc w Usolu przyjmował solne wanny, które mu bardzo pomogły, bo prawie już nie czuje reumatyzmu. Pan Wyhodowski⁵³ żyje, zdrów, bardzo był uradowany, gdy ja powiedziałem, że Pan kłaniał się, on prosił, żebym ja Panu nie zapomniał podziękować za pamięć o nim.

Zostaję na zawsze wdzięczny i z szacunkiem najniższy sługa
Franciszek Brydycki

List 2.

11 stycznia 1878 r. Irkutsk.

Szanowny Panie Marjanie !

Dość dużo czasu upłynęło od daty pisania mego ostatniego listu i aż na koniec dziś, po świętach piszę list, który powinienem był napisać w listopadzie przeszłego roku, bo wtedy jeszcze odebrałem list od Pana, ale rozmaite przyczyny zatrzymywały mnie.

Ksiądz proboszcz wyjechał do Jakucka 19 listopada 1877 roku, o zdrowiu jego w drodze nie mogę powiedzieć bo jeszcze nie otrzymaliśmy żadnego listu z drogi. Ja chwala Bogu zdrów, lekcje idą mi dobrze, mam parę korepetycji w Gimnazjum i Powiatowej szkole.

W ostatnim i przedostatnim liście, o ile pamiętam Pan pisze ażebym ja o sobie pisał szerzej, Pan pisze że bez wątpienia wielka różnica zaszła między mną terazniejszym i tym, którym byłem 4 lata temu nazad. Prawda, że różnica wielka: wtedy byłem dzieckiem, a teraz młodzieńcem, jak Pan i sam pisał w przedostatnim liście, wtedy byłem małym chłopakiem, a teraz przerosłem wszystkich na probostwie, bo mam z górą 2 arsz[ny] i 6 i ½ w[erszeków]⁵⁴, wtedy byłem w 3 klasie, teraz w 6-tej, wtedy bez pomocy czyjej nie mogłem ani tygodnia uczyć się, teraz zaś sam drugim pomagam, wtedy nie widziałem tj. nie rozumiałem korzyści od nauki i uczyłem się aby zbyć, teraz widzę ko-

⁵² Pud - dawna rosyjska jednostka wagowa. 1 pud=16,38 kg.

⁵³ Wyhodowski pochodził z Wołynia, był sekretarzem wicegubernatora Wołynia księcia Fryderyka Lubomirskiego. Był jednym z dwóch Polaków osadzonych za udział w spisku przeciwko carowi. Przebywał w Surgacie (nad rzeką Ob.). Umarł w wieku „zgrzybiałym” w Irkucku, <https://sites.google.com/site/xatachytalnya1/pismenniki-prikarpatta/alojzy-szarlowski/od-absolutyzmu-do-konstytucji-w-rosji> [data dostępu 20.04.2020r.].

⁵⁴ Miary długości w Rosji carskiej. 1 arszyn= 0,7112 m, 1 werszek = 0,04445 m. Wzrost Franciszka ok.171 cm.

rzyść i żałuję, że dawniej był leniwy i jeżeli teraz mam, raczej miałem niepowodzenia w nauce, to nie z przyczyny lenistwa, co się tyczy prowadzenia w gimnazjum nigdy nie mam mniej jak 5. a z mojego prowadzenia w domu ks. Proboszcz kontent, czas swobodny spędzam po większej części w domu na czytaniu rozmaitych ruskich i polskich autorów, ponieważ w gimnazjum od 3-ej klasy przechodziłem tylko francuski, a niemiecki zarzuciłem, więc teraz zacząłem przypominać go sobie, ale on jakoś mi nie idzie dobrze, bo ja prawdę powiedziawszy, mam jakąś antypatię do wszystkiego niemieckiego. Więcej o sobie nic nie mam do napisania.

Przy tej okazji winszuję Panu chociaż przyszłych Świąt, życzę zdrowia, szczęścia i wszelkich pomyślności. Każdy list Pański sprawia mi bardzo wielką radość, ale Pan nie może sobie wyobrazić, jaką bym ja uczył radość, jakiego bym doznał szczęścia, gdybym w liście, tak przeze mnie oczekiwanym, ujrzał Pańską fotografię!!!

Zostaję na zawsze z szacunkiem i wdzięcznością najniższy sługa

Franciszek Brydycki

List 3.

8 maja 1878 r. Irkutsk.

Szanowny i drogi Panie Marjanie!

Czuję, że moja wina jest bardzo wielka, ale nie mniejszy jest i żal za nią i mam nadzieję, że Pan raczy łaskawie przebaczyć. Powinienem był napisać do Pana jeszcze przed miesiącem, ale jakoś się odciągało do dzisiejszego dnia. Przed świętami co prawda to i czasu nie miałem, w czasie świąt pożary zajmowały umysły wszystkich mieszkańców Irkucka i mój zarazem, bo jak po przyjeździe Barona Frederyksa⁵⁵ zaczęło się palić, to rzadki był dzień, żeby nie było dwóch, trzech pożarów, bywało czasem i po siedem na dobę, chociaż żołdaci stali na warcie prawie co dziesięć domów; o dziewiątej godzinie nie wolno było chodzić inaczej jak środkiem drogi, a o godzinie jedenastej idącego ulicą zabierali do policji i wypuszczali tylko z rozkazu Jener[al] Gubernatora; ale teraz chwala Bogu pożary ustały. Z Irkucka wojsko i rekruci wyszli na Amur trzema partiami; w Irkucku teraz jest tylko nowo nabrane wojsko. W tym roku z Junkierskiej Szkoły wypuścili junkrów bez egzaminów i z czynem praporszczyka⁵⁶ na Amur. Za kilka dni u nas zaczną się egzaminy. Przygotowywać się do egzaminów czasu nie ma, bo egzaminy idą jeden po drugim: tak w tę sobotę 13 będzie z rosyjskiego, w poniedziałek z historii, we wtorek zaraz z łaciny itd. Nie wiem jak to mi się uda zdać egzaminy. Przeziębilem się trochę; już dwa tygodnie ciągle stękam, ale nie choruję, bo czasu nie mam.

O Geniuszach, co mogłem dowiedzieć się i zawiadamiam Pana, że starzy Geniuszowie mieszkają na Charłampijewskiej ulicy, sam Geniusz jest pismowodytelem⁵⁷

⁵⁵ Baron, generał lejtnant Platon Aleksandrowicz Frederyks pełnił latach 1873-1879 funkcję general gubernatora Wschodniej Syberii. W latach 1863-1864 brał czynny udział w walkach z powstańcami stycznio-wymi.

⁵⁶ Chorąży.

⁵⁷ Sekretarz.

w gimnazjum, bierze 400 rs pensji i wkrótce będzie miał skarbową kwaterę - syn ich Tadeusz⁵⁸ wyjechał na pryiski⁵⁹ i dostał podobno dobre miejsce. P. Wyhodowski zdrów i dziękuje Panu za pamięć o nim.

Zostaję na zawsze z szacunkiem i wdzięcznością najniższy sługa
Franciszek Brydycki

List 4.

12 lipca 1878r. Czeremchowo.

Szanowny Panie Marjanie!

List niniejszy piszę nie z Irkucka lecz Czeremchowej⁶⁰, bo 23 czerwca wyjechałem z ks. Proboszczem na Angarski i Moskiewski trakt. Już prawie miesiąc upłynął od dnia wyjazdu z Irkucka, zapewne już tam kilka listów od Pana oczekuje na mnie; ja bo już trzeci list w przeciągu dwóch miesięcy piszę, mając nadzieję, że Pan za to się nie rozgniewa. Dwa miesiące temu w liście swoim Pan obiecał przysłać mi swoją fotografię, zapewne przyjechawszy do domu już zastanę ów pożądaný list. Zdrowie mi coś nie bardzo służy, złapałem reumatyzm w krzyżu i prawej nodze; w czasie egzaminów zawiąło mi głowę, tak, że głowa dość często boli i ogłuchłem trochę, w Usolu trzeba będzie przyjąć kilkanaście wanien solnych z siarką, może Bóg da że i poprawi się. Prędko znów trzeba będzie wziąć się za naukę w VII klasie, która jak mi się zdaje nie będzie łatwa. W VII klasie nas będzie 9 uczniów i wszyscy pierwszoletni, bo na drugi rok nikt nie został. W tym roku jakoś mało pozostało na drugi rok, bo z VIII wszyscy dostali „attestaty dojrzałości”, z VII wszyscy przeszli do VIII, w VI zostało tylko 2 a 9 przeszło do VII, w V został 1 i jednego wypędzili itd. Wszystkich uczniów w Gimnazjum jest około 200 w trzecim zaś roku było 390 uczniów więc okazuje się, że nowa miotła czysto zamiata, Popławscy i Krasnogorski Jan są teraz w VIII klasie, Krasnogorski zaś Jefim w VII. Polaków w Irukuckim gimnazjum jest 8, Żydów około 40. Ks. Proboszcz zdrów kłania się Panu. Przepraszam, że mało, nieprawidłowo i niewyraźnie piszę, bo w drodze miejsca osobnego nie ma i w dodatku nowego nic nie ma do napisania.

Zostaję zawsze z największym szacunkiem i wdzięcznością najniższy sługa
Franciszek Brydycki

⁵⁸ Tadeusz Geniusz był kolegą Franciszka, jednym z uczniów szkółki parafialnej prowadzonej przez ks. Szwerwickiego.

⁵⁹ Pryiski - kopalnie złota.

⁶⁰ Czeremchowo miasto w guberni irkuckiej. Ośrodek górniczy.

List 5.

19 kwietnia 1881 r. Kazań.

Szanowny, Drogi Panie Marjanie!

Wstyd mi prawdę powiedziawszy pisać list niniejszy, tak dawno odebrałem list drogiego Pana Marjana i zaledwie 18 odpisuję. Przede wszystkim powinszuję Świąt Wielkiej nocy życząc zdrowia szczęścia i wszelkich pomyślności. Teraz [...] ⁶¹ się troszkę. List drogiego Pana Marjana odebrałem 14 lutego; wtedy była jak raz najgorętsza pora zdawania preparatów z anatomii, potem wypadki 1-go marca, na koniec historia jaka wyszła u nas między studentami i inspektorem, wszystko to było przeszkodą do pisania, ostatnia historia zaszła do tego, że na jakiś czas Instytut był zamknięty, naznaczono [...] ⁶², które nadal się jeszcze nie skończyło, potem w końcu marca spieszyliśmy skończyć preparaty z anatomii, a 30 marca rozpoczęły się egzaminy, z 6-ciu już zdałem, zostało jeszcze 3 przedmioty; z egzaminów, które zdałem dostałem jedną 3, jedną 4, a reszta cztery 5. Przeszedłszy na 3 kurs myślę przejść do Petersburga albo do Charkowa, obrzydł mi pobyt w Kazaniu do nec plus ultra ⁶³. Nie będę szeroko rozpisywać dziś najprzód od tego, że czasu mało, to przez parę dni egzaminy, a po za tym może być, że list niniejszy nie zastanie już Pana w Odessie, bo Pan pisał, że będzie w Odessie do maja.

A więc żegnam, życząc wszelkiego dobra i zostając na zawsze z prawdziwym szacunkiem, najniższy sługa

Franciszek Brydycki.

List 6.

13 maja 1881 r. Kazań.

Szanowny i Drogi Panie Marjanie!

7-go Maja odebrałem parę słów od Pana. Powiem otwarcie zdziwił mi on troszkę; pisze Drogi Pan Marjan, że zapomniałem o starym przyjacielu itd. potem na koniec jeszcze więcej zdziwiło mnie wyrażenie „Panie Franciszku”. Bardzo mi przykro, że Pan o mnie tak myśli; jestem daleko stalszy względem swoich przyjaciół, których bardzo i bardzo mało, zresztą będę miał nadzieję to napisało się tak sobie. Poza wczoraj tj. 11-go maja zdałem ostatni egzamin i teraz już jestem studentem III kursu, egzaminy poszły nieźle, dostałem dwie 3, cztery 5 i trzy 4. Prawda, że popracować przyszło się troszkę, za to dziś przyjemnie odpocząć po ciężkiej i uczciwej pracy. Egzaminy były dość trudne, z 26-ciu dopuszczonych do egzaminu, raczej pozostałych po filtracji zdało 14; dwunastu zaś będą zdawać z niektórych przedmiotów po wakacjach. Zapewne Pan Marjan już czytał o naszej sprawie z inspektorem Akwiljanowym, który był wydalony z policji

⁶¹ Fragment nieczytelny.

⁶² Słowo nieczytelne.

⁶³ Do najwyższego stopnia.

(gdzie raniej służył) za kradzież podobno, ale ponieważ żonaty na bliskiej krewnej kuratora okręgu naukowego, więc dostał miejsce Inspektora, dzięki temu pokrewieństwu 20 studentów wydalili z Instytutu, a 55 dostało строгий выговор и предостережение⁶⁴, że przy pierwszym podejrzeniu w czymkolwiek będą wydaleny; ja nie trafilem ani do pierwszej ani do drugiej kategorii. Sprawa ta opisana w 33 i 34 Nr “Казанского биржевого листка” chciałem wysłać Panu te dwa numery, ale na próżno było by, bo dalej Kazania nie pójdą, podobny wypadek z tymi numerami widziałem u kilku kolegów, którzy posyłałi.

Co się tyczy przenosin do Charkowa, ja o tym sam już myślałem i napisałem już o tym do ks. Proboszcza, tak że w końcu sierpnia opuścę Kazań zapewne na zawsze i postaram się nigdy nie zajrzeć, tak on mi obrzydł, oprócz nieprzyjemności rozmaitych nic nie widziałem, tu doświadczyłem stałości tej, której oddałem był całą swoją pierwszą miłość, która tak haniebnie sprzedała siebie za pieniądze. Bóg z Nią, niech ona będzie szczęśliwa ze swoim mężem, niech Ją uszczęśliwi tysiącami, a dla mnie to rozstanie ja sądzę na całe życie. Niemniej Drogi Panie Marjanie wyrzucić ją z ani z głowy ani z serca, przy każdym wspomnieniu jakby coś rozrywa się w sercu, jakby czegoś brakowało; i smutno i tęskno się robi, tak że doprawdy czasem przychodzi do głowy, czy będę w stanie zapomnieć o niej na zawsze? Wątpię. Czuję całą nieuczciwość Jej postępku jednak nie mogę o niej wspominać ze złej strony. Zresztą niech będzie co ma być, niech się dzieje wola Boża. Kiedy będę bliżej opiszę jak mi się żyło na skarbowej kwarterze – powiem tylko że nie bardzo dobrze. Zdrowie w czasie egzaminów troszkę tego ten, po odebraniu pieniędzy z Irkutska wyjadę na wieś na lato. Zakończę na dziś. Będę czekał odpowiedzi z niecierpliwością. Nie wiem jak mi się będzie żyło w Charkowie. Znajomych nikogo nie mam. Zapewne będzie gorzej jak w Kazaniu. Czy nie napisze drogi Pan Marjan cokolwiek o Charkowie, o życiu tam, bo ja żadnych źródeł nie mam.

Drogi panie Marjanie proszę na zawsze nie myśleć o mnie tak źle, jak to Pan wyraził w ostatnim liście bo ja zostaje na zawsze z prawdziwym szacunkiem i wdzięcznością szczerze z duszy i serca kochający po przyjacielsku najniższy sług

Franciszek Brydycki

List 7.

27 maja 1881r. Kazań.

Szanowny i Drogi Panie Marjanie!

Nie odebrałem jeszcze odpowiedzi na list z 13-go maja, piszę jednak znowu. Odpowiedzi na ten list nie doczekam się zapewne w Kazaniu, bo w tych dniach wyjeżdżam do Saratowa na lato, właściwie na miesiąc, może mniej, może więcej, jednak słowa odpowiedzi na list niniejszy proszę pisać do Saratowa na moje imię до востребования⁶⁵.

Dziwnym może Panu pokazać się dla czego jadę do Saratowa, a nie gdzie indziej, Odpowiem na to tak, że dla mnie nie ma różnicy, gdzie by nie jechać, byleby nie w

⁶⁴ Surową naganą i ostrzeżenie.

⁶⁵ Poste restante.

Kazaniu być, obrzydło strasznie. Do Saratowa jadę dlatego, że najprzód jeden z eskułapów radzi mi tam wyjechać na lato, po wtóre przejazd kosztuje nie bardzo drogo 3 r. 30, po trzecie życie tam nie droższe niż w Kazaniu i na koniec tam u mnie jest parę osób znajomych, tak, że nie będę jak w lesie przyjechawszy na nowe miejsce. Zdrowie moje nie ażeby.

Z Irkutska nowin żadnych prawie, ot chyba o naszym nieszczęsnym gimnazjum z jego zacnym dyrektorem; był w 4-tej klasie niejaki Gulajew, przebywszy 2 lata w 4-tej klasie. Nie zdał egzaminu dyrektorowi Bauerowi z greckiego i łaciny, ma się rozumieć Gulajewa za to wydalili, poszedł on do magazynu Dmitrjewa niby kupować rewolwer, wybrawszy takowy prosił nabić i wzięwszy niby obejrzeć go, wystrzelił sobie w skroń i padł trupem. Jeszcze jedna ofiara despotyzmu!!! Nie pierwsza i może nie ostatnia jeszcze. Trudno nie posłać błogosławieństwa rozporządzającym się naszym bratem, nie mniejsze błogosławieństwo posyłam P. Bauerowi wypełniającym wolę rozporządzających się nami. Więcej nowin prawie żadnych.

Ks. Proboszcz zdrów. Państwo młodzi Drelingowie (była Jadwiga i Jan) wyjechali na Lenę, żyją podobno dobrze, ona wesoła i szczęśliwa w swoim nowym położeniu, dla jej szczęścia okazuje się dać złota, srebra i jedwabiu - Szczęść im Boże!!! W końcu wakacji jadę do Charkowa, podałem już o tym do Irkutska. Kończę na dziś, napiszę z nowego miejsca, po odebraniu odpowiedzi na przeszły i niniejszy list.

Polecam się pamięci i zostaję na zawsze z prawdziwym szacunkiem i wdzięcznością szczerze przyjazny

Franciszek Brydycki

List 8.

8 czerwca 1881r. Saratow.

Szanowny i Drogi Panie Marjanie!

31-go maja przyjechałem do Saratowa i przebędę tu zapewne do 10-go lub 15 czerwca a potem wyjadę na wieś na całe lato, ponieważ nie wiem jeszcze gdzie właściwie przebędę lato więc listy proszę adresować do Kazania, skąd mi będą ich przesyłać na miejsce pobytu. Zdrowie moje żeby bardzo złem było nie powiem, ale i do dobrego bardzo daleko, nogi włóczę za sobą, do pościeli nie położyłem się ot i całe moje zdrowie. Wypijam taką masę mleka że po moim przyjeździe do Saratowa ono podróżowało na 2 kopiejki, bo pierwsze 3 dni kupowałem po 13 k. a dziś już 5-ty dzień jak oddają za ledwie za 15 k. za tę samą krynkę⁶⁶.

Saratow nie podoba się mi, daleko gorszy od Kazania, ani jednej ulicy nie ma porządnej i czystej; najlepszą ulicą tu się liczy Niemiecka; poszedłem ją obejrzeć i cóż. Obok dużego murowanego domu stoi obdarta pochylona drewniana chałupka, którą pierwszy lepszy wiatr rozniesie po polanku; obok dużego, bogatego magazynu stoi najbrudniejszy w świecie „Питейный дом”⁶⁷ dość z daleka na niego spojrzeć żeby zwy-

⁶⁶ Naczynie na mleko.

⁶⁷ Karczma.

miotować itd. Kościółek tu dość porządnym, wewnątrz dość ładny i nawet bogaty, oprócz wielkiego ołtarza są tu 3 boczne i organ porządnym, chór śpiewaków wcale niezły, widziałem tu biskupa, kilku księży i kilkudziesięciu kleryków. Kazanie tu czytali po niemiecku kiedy ja byłem w kościele 1-go czerwca, byłem potem 7-go czerwca tj. wczoraj i kazania na ten raz nie było. Pogoda kilka dni stała dobra, od paru zaś dni wiatr, deszcz i ślota, życie tu nie tanie, pud mąki żytniej kosztuje 1r.30k., obiad najskromniejszy 30k. itd, za to kwatery w porównaniu z Kazaniem tanie - rubli za 15 można znaleźć porządną kwatere o 4 lub 5-ciu pokojach, są tu ogrody dla publicznych zabaw; teatr daleko gorszy od Irkuckiego ciasny, brudny, w mieście od niejkiego czasu była opera, chociaż jej nie można nazwać nawet podobną do opery, zaś w rodzaju kiepskiej parodii. Są tu 3 gazetki „Saratowski listok”. „Saratowski Dniownik”, „Wołga”, jedna gorsza od drugiej. Zresztą nie warto opisywać dalej Saratowa, gdzie nie spojrzysz wszędzie paskudztwo.

Z Irkucka od paru tygodni nie odebrałem listu, że nic nowego o mojej drogiej Syberii napisać dziś nie mogę. Co słyhać u Drogiego pana Marjana. Kończę na dziś, zapewne około 10-go wyjadę stąd.

Żegnam i polecam się Panu, zostaję na zawsze z prawdziwym szacunkiem i wdzięcznością, prawdziwie przyjazny.

Franciszek Brydycki

List 9.

3 listopada 1881 r. Kazań.

Szanowny Drogie Panie Marjanie!

List Pana pisany 1 października odebrałem 9-go i zaledwie dziś odpisuję, nie powiem żebym przez lenistwo milczał, były rozmaite przyczyny, masa roboty, przenosiny na nowe kwatery i rozmaite tym podobne przeszkody (choć nie bardzo znaczne) stawały mi na drodze, zresztą i nowego o sobie prawdę powiedziawszy nic nie mam do napisania.

Roboty dużo, lekcje rozmaite, praktyczne zajęcia jak z farmakologii, analitycznej chemii i patologicznej histologii, sekcje, laboratoria i nocne dyżury zajmują niemało czasu i są dość uciążliwe, mianowicie chodzenie po zimnych klinikach. Po całodziennym przyjdiesz do domu strudzony, spojrzysz na ponure ściany swego mieszkania, widzisz, że jesteś sam jeden, jeden i jeden, nie ma nikogo z kim by pomówić otwarcie, przy kim by odpocząć spokojnie; przypomnieć te były czasy szczęśliwe, były nadzieje różowe i ciężko, ciężko robi się na duszy, nadzieje wszystkie pękły, jak bańki mydlane, przeszłość przeszła w bezpowrotnie w przyszłość, nic pociesającego nie widać, więc jakież może być mój stan terazniejszy, znużenie i słabość fizyczna i moralna, apatię czujesz do wszystkiego. Na same lekcje chodzisz wprost z przyzwyczajenia raczej jak na pańszczyznę i nadziei na lepszą przyszłość - żadnej. Taki mój terazniejszy stan. I tak o sobie napisałem na ten raz dużo, chociaż wszystko to stara historia, już 3-go roku mego pobytu w Kazaniu ku połowie się zbliża, nie mogę jednak zapomnieć miłej i szczęśliwej przeszłości w Irkucku i oswoić się z terazniejszością.

O Kazaniu pisać także nie ma nic. Zima u nas ustaliła się ostatecznie od 12-go października, ciągle pada śnieg, tak, że jego nawaliło masę; życie drogie i dobrego nic nie ma.

Kończę na dziś.

Polecając się pamięci drogiego Pana Marjana zostaję na zawsze z prawdziwym szacunkiem najniższy sługa
Franciszek Brydycki

REFEENCES

Archival sources:

Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, Rejestr przybytków rękopiśmiennych, Korespondencja Mariana Dubieckiego, t. 1. cz.1 Przyb.8/67.

Literature:

Adamczyk S., *Niespokojne serce*, Wydawnictwo Karmelitów Bosych, Kraków, 2016.

Caban W. Kościół katolicki na Syberii Zachodniej w XIX i początkach XX wieku. (szkice historyczne, materiały, dokumenty), *Do druku przygotował W. Chaniewicz*, edited by W. Caban, J. Legieć, Kielce 2017,

Jędrzychowska B., *Wszystkim obcy i cudzy*, Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum, Wrocław 2005.
Kalinowski J., *Listy 1856-1877*, vol. 1, part 1, published by Czesław Gil OCD, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1978.

Kisztenia W., *Rodziny polskie w Irkucku w latach 50–70 XIX wieku*, „Zesłaniec” 2017, no. 70.

Kuczyński A., *Syberia 400 lat polskiej diaspory*, Kubajak, 2016.

Masiarz, Wł., *Wierszyna – polska „mała ojczyzna” na Syberii*, [in:] *Ich małe ojczyzny. Lokalność, korzenie i tożsamość w warunkach przemian*, edited by Mieczysław Trojan, Wrocław: UWr, 2003.

Noiński E., *Irkuck i Syberia w dorobku naukowym i publicystycznym Mariana Dubieckiego*, [in:] *Polacy w Irkucku w XIX i XX wieku*, edited by Eugeniusz Niebelski, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin, 2020,

Niebelski E., *Józef Szwernecki (1814–1894) – Ojciec Krzysztof, marianin, powstaniec, zesłaniec i misionarz dalekiej Syberii*, „Teki” Kom. Hist. – OL PAN, 2013, X.

Niebelski E., *Zesłańcy postyczniowi w Imperium Rosyjskim. Księga dedykowana Prof. Wiktorii Śliwowskiej*, Wyd. KUL i IH PAN, Lublin-Warszawa 2008.

Sadurski K., *W Irkucku i na Syberii w carskich czasach- opowieść o rodzinach Brydyckich, Lechów i Sadurskich*, [in:] *Polacy w Irkucku w XIX i XX wieku*, edited by prof. E. Niebelski, Towarzystwo Naukowe KUL, 2020, Lublin.

Sadurski K., *Historie rodzinne, Życie Franciszka Brydyckiego- wychowanka ks. Krzysztofa Szwerneckiego i Józefa Kalinowskiego*, „Zesłaniec”, nr 85/2021.

Śliwowska W., *Zesłańcy Polscy w Imperium Rosyjskim, w pierwszej połowie XIX wieku*, Słownik biograficzny, PAN, Warszawa 1988.

Internet websites

Wyhodowski, <https://sites.google.com/site/xatachytalny1/pismenniki-prikarpatta/alojzyszarlowski/od-absolutyzmu-do-konstytucji-w-rosji> [accessed 20.04.2020].

